

Тарас ІВАСЮТИН

ФРАНСУА МОРІАК ЯК ЧИННИК ТВОРЧОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПОРІВНЯЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Автор статті подає історію створення Європейської Асоціації імені Франсуа Моріака, діяльність якої спирається на три основні засади: Ф. Моріак, духовність, Європа, стисло характеризує тематику деяких наукових конференцій, організованих у рамках Асоціації. Більшість із них пройшла під знаком порівняльних досліджень та продемонструвала різноманітні шляхи, що обирає сучасна європейська, зокрема французька, компаративістика.

Нещодавно виповнилося 15 років з дня заснування Європейської Асоціації імені Франсуа Моріака. За цей час вона встигла завоювати високий авторитет у Європі серед творчої інтелігенції, всіх, хто небайдужий до красного письменства.

А розпочиналося все так: 1985 року під час святкування 100-ліття від дня народження видатного французького письменника – лауреата Нобелівської премії Франсуа Моріака в садибі Малагар біля Бордо шанувальники його творчості із Франції, Англії, Ірландії, Німеччини, Італії вирішили об'єднатися в Асоціацію. Постає запитання: чому власне Ф. Моріак та його творчість стали головним підмурком майбутньої діяльності Асоціації? Відповідаючи на нього, можемо сформулювати три причини.

По-перше, в сучасному технократичному світі, де щораз більше панують гроші і насильство, що є ніби передвісником “кінця людини” (про це багато писав Ф. Моріак у своєму “Блокноті”), твори французького письменника подають особливу надію. У зв'язку з цим члени Асоціації поставили собі за мету дослідити таємницю цього сподівання у його різноманітних виявах, що пронизує як творчість Ф. Моріака, так і інших споріднених з ним письменників, і зробити її, таким чином, доступнішою якомога більшому загалу читачів.

По-друге, у світі взаємозалежності і зворотності ми також як читачі і дослідники Ф. Моріака, посилаємо якусь певну надію і для самого автора, особливо, спираючись на поняття “зміна”, “передача естафети”, що є основоположним в його заповітному творі “Блокнот”.

По-третє, у світі, в якому Європа відіграє щораз більшу роль, Ф. Моріак є “європейцем” у найкращому, гуманістичному сенсі, тобто він є прихильником зближення народів через культуру, визнаючи при цьому важливість збереження неповторності національних культур, а також принципу свободи думки. Моріак не переставав захоплюватися таїною глибинних взаємозв’язків, створених і закріплених у європейських літературах, маючи на увазі при цьому або “підступного Альбіона”, погляди на якого трансформувалися Моріаком після прочитання творів Діккенса, або ж російських письменників, які відтворили краще ніж будь-який французький письменник своє глибоке єство.

Франція для Ф. Моріака є країною духовного “випромінювання”, яка повинна віднайти свою роль в Європі і у світі. У цьому зв’язку особливої уваги він надає країнам Східної Європи, що перебували під ярмом марксистського матеріалізму. Саме цим країнам адресував він промовисті сторінки, наприкінці свого життя. Власне Асоціація, яка зветься європейською, і поставила собі за мету широко відчинити двері на Схід, що уможливило справжній обмін духовними цінностями.

1988 року відбувся перший науковий колоквіум у м. Понт-а-Мусон (Лотарінгія, Франція) присвячений творчості відомого місцевого письменника Роже Бішельберже, у зв’язку з його 50-літтям від дня народження. Зовсім не випадково даний колоквіум сконцентрував увагу довкола творчості Р. Бішельберже, адже він дуже яскраво символізує архітектуру Асоціації, що спирається на три основні засади: Ф. Моріак, духовність, Європа. Крім того, його твори базуються на великих літургійних зразках, а його зацікавлення Ф. Моріаком сягає 1973 року, коли він написав твір “Зустріч із Моріаком”, відзначений премією Національної Академії м. Метц, та 1988 – дати виходу у світ його книги “Бунт у романах Франсуа Моріака”.

Відтоді відбулось дуже багато плідних, цікавих зустрічей в рамках Асоціації. 1989 р. Страсбург – місцезнаходження Ради Європи та європейських парламентів, – зібрав представників Асоціації на наукову конференцію “Міста Європи – натхненники творчості

сучасних письменників”, які ще раз підкреслили, що дух європейського міста значно відрізняється від його звичного економічного чи політичного аспекту і що воно може перетворитися для людини на місце повної загибелі або ж, навпаки, в щасливе місто, де вона знаходить собі подібних людей і будує його майбутнє.

Глибоко переконані, що побудова об'єднаної Європи спиратиметься не лише на економічні реалії, члени Асоціації зустрілися 1990 р. у престижному англійському Оксфорді, для обговорення різних напрямків духовності, притаманних сучасній європейській літературі.

1992 року в італійському місті Мачерата відбувся черговий колоквіум на тему: “В пошуках Грааля”. Дослідження вчених ще більше поглиблюються; вони, поряд із численними запитаннями, поволі доходять оптимістичного висновку: так, література є ніби містком до справедливого, щасливого життя; так, сучасний письменник повинен стати маяком, який освітлює цей новий європейський простір, що будується.

Намагаючись дати відповідь на вічне питання: “Чи вчинки людини мають якийсь сенс?”, вчені Асоціації зустрічаються 1994 р. на ірландській землі, недалеко від Дубліна, на конференції, яка торкається теми дуалізму, що пронизує наш добрий старий європейський гуманізм “Укорінення та подолання”. З одного боку, укорінення у якийсь ґрунт, у певні цінності минулого, а з іншого – пошуки подолання консервативних, заздалегідь встановлених обмежень (кордонів) спрямовані у майбутнє, що є запорукою кращого взаєморозуміння між людьми.

1996 року нова зустріч, цього разу у Франції, в Діжоні, столиці Бургундії – місті з багатим історичним минулим і багатообіцяючим європейським майбутнім. Роком раніше ми зустрілися у Кракові в рамках пізнавальної подорожі по землях Польщі. Програма краківської зустрічі включала також наукову конференцію, на якій я виголосив доповідь на тему: “Роль Кракова в українсько-польських літературних і культурних взаєминах”. Це була також нагода відвідати місця, пов'язані з перебуванням тут видатних українців: І. Франка, Б. Лепкого, В. Стефаніка, покласти квіти на могили Б. Лепкого і С. Смаль-Стоцького. Повертаючись до колоквіуму в Діжоні хочу нагадати, що увага доповідачів із майже десяти країн Західної і Східної Європи була сконцентрована довкола теми: “Щастя у європейській літературі”. Моя доповідь під назвою: “Тема щастя у творчості Лесі Українки та Ліни Костенко” викликала зацікавлення аудиторії, адже

не є жодним секретом, що навіть спеціалісти-літературознавці (а до Асоціації входять вчені багатьох престижних університетів Франції, Англії, Бельгії, Італії, Ірландії) не обізнані із українською літературою, а про пересічних громадян годі і говорити. Наступного року (липень 1997 року) у садбі письменника Ф. Моріака Малагарі відбулися урочистості з нагоди десятиріччя офіційного створення Європейської Асоціації ім. Ф. Моріака [2], під час яких ми відвідали будинок, де народився письменник, місця, описані письменником у його романах “Тереза Дескейру”, “Таємниця Фронтенаків”, “Дорога в нікуди”, “Дороги до моря”. Ф.Моріак любив нагадувати про свій нерозривний зв’язок з південно-західною околицею Франції, країною сосен і моря, – з департаментом Жіронд, Бордо, з соціальним середовищем, в якому народився.

Наукова конференція в місті Намюр (Бельгія, липень 1998 року) була присвячена культурним, зокрема літературним взаємозв’язкам у європейській літературі, досліджувались також питання взаємодії між Сходом і Заходом (зокрема, загадковість європейського “я”; втрата Заходом віри та мудрість Сходу; некомунікабельність культур, тощо) [4].

Особливо цікавим, на наш погляд, був, власне, Намюрський колоквіум, присвячений багатству літературних та культурних взаємовпливів на зламі двох тисячоліть. На ньому прозвучали запитання: “Чи ці взаємозв’язки є благотворними і необхідними?”; “Чи вони відіграють визначальну роль у художніх творах?”; “Чи не свідчать вони про появу нового європейського культурного простору?” Учені із понад десяти країн Сходу і Заходу Європи намагались дати відповіді на ці запитання, які можуть бути зведені до наступного: кожна окремо взята література живе завдяки своїм власним читачам – це передусім стосується гіркого досвіду літератур, що відносяться до меншості. Бельгійський колоквіум засвідчив також те, що сучасна європейська література на всіх напрямках продовжує жити людську свідомість, розум. Вона надихається різними історичними подіями, творчим взаємозбагаченням різних письменників, а також загальноєвропейською культурою. Старовинні джерела завжди займають гідне місце, найвіддаленіші регіони завжди стають ближчими, а погляд звернений до інших просторів і часів відкриває нове світло. Якщо б необхідно було запам’ятати хоча б один аспект цього великого міжкультурного діалогу, то його можна було б визначити як підкреслення виміру людини, яка стає справді людиною, коли вона зводить свій погляд до пограниччя із абсолютном.

Ця конференція ще раз підкреслила моріаківську основу Асоціації: Ф. Моріак залишається головним чинником, дороговказом, який допомагає ученим, спираючись на зв'язки французького письменника з іншими діячами літератури, з іншими культурами, йти далі і заглиблюватись у свій особистий досвід, пізнавати, таким чином, інший життєвий вимір. Такий підхід особливо актуальний зараз, коли учені-компаративісти підкреслюють планетарний характер людського літературного феномена; художня література надає вченим-компаративістам у їхнє розпорядження величезну галузь, абсолютно відкриту для порівняльних досліджень, що відштовхуються від аналізу розбіжностей та аналогій. “У ХХІ столітті паралельно із звичними глибокими дослідженнями можна вже відтепер передбачити, що порівняльне літературознавство буде неодмінно цікавитися загальним літературознавством, яке стане його остаточною метою” [3, с. 32].

Особливо слід згадати у цьому контексті колоквіум, який відбувся у Страсбурзі 25–27 листопада 1999 року і який був повністю присвячений проблемам сучасного порівняльного літературознавства. Він пройшов під знаком 100-річчя компаративістики та накреслив перспективи на майбутнє хоча, як зазначив П. Валері, “майбутнє це те ж саме, що і все решта; воно вже є не тим, що було” (“l’avenir est comme le reste: il n’est plus ce qu’il était”) [5, с. 1062]. Колоквіум мав на меті передусім окреслити теоретичний стан, в якому перебуває компаративістика у цей чітко визначений символічний момент історії, показати різноманітність підходів до досліджуваної тематики, що є найкращою запорукою не лише поширення, а й живучості сучасних порівняльних досліджень. Він також продемонстрував різноманітні шляхи, напрямки, які обирає сучасна компаративістика (психоаналіз, герменевтика, імагологія, семіотика, філософія, поезика, наратологія, міфокритика, історія ідей).

На зламі двох століть (липень 2000) ми зібралися на гостинній словенській землі у місті Люблянї, щоб обміняти думками під час наукової конференції на тему “Маска і карнавал у європейській літературі”. Доповідь автора цієї статті мала назву “Автентичність і маска у п’єсі В. Винниченка “Пророк” у контексті європейського театру ХХ століття”.

Наступні дві конференції відбулися в Англії (м.Ексетер, 2001р.), [була присвячена аналізу творчості сучасної французької письменниці Сільві Жермен] та в Парижі (липень 2003). На останній, зокрема, йшлося про дитинство, як натхненника творчості європейських письменників ХХ століття (від 1940 року до наших днів).

Відбулась вона у Люксембурзькому палаці, де засідає французький Сенат. Крім наукового аспекту, вона була дуже насиченою щодо ознайомлення із пам'ятними місцями довкола Парижа, пов'язаними із перебуванням там визначних письменників, політичних діячів, художників. Зокрема учасники конференції відвідали місто Вемар, садибу дружини Франсуа Моріака, де письменник провів останні роки життя. На місцевому кладовищі було покладено квіти на могилу Франсуа Моріака і його близьких. Наступними пунктами подорожі були: м. Мортefonтен, де у свій час жили поет Жерар де Нерваль та художник К. Кору; м. Ерменонвіль, у якому тривалий час жив і творив Ж.-Ж.Руссо; Санліс – місто, яке знало майже всіх королів Франції, зокрема, і нашу “землячку” Анну Київську, яка 19 травня 1051 року взяла шлюб із королем Генріхом I. Як освічена, вродлива жінка, вона зробила дуже багато добра для нової Батьківщини. Зокрема, фактично вона була королевою Франції аж до повноліття її сина Філіпа. Анна займалася доброчинністю, зокрема, будівництвом церков; заснувала монастир та церкву Святого Венсана в Санлісі, приємне враження справило те, що напис на погрудді було замінено з “Anne de Russie” на “Anne de Kiev” – це сталося за наполягання посольства України у Франції.

Науковці із понад десяти країн Європи взяли участь у науковій конференції “Література і мистецтво”, яка відбулася 29 березня – 3 квітня 2005 р. у столиці Італії Римі. Увага учених була сконцентрована довкола питань взаємодії літератури з живописом, музикою, кінематографом, хореографією. Усі доповіді ніби підсвідомо єднав відомий вислів Ф.Достоевського “Краса врятує світ”. Вони були присвячені як загальним проблемам (“Мистецтво і краса”, “Італійське мистецтво у творах сучасних французьких письменників”, “Мистецтво у сучасній латвійській літературі”), так і окремим сучасним європейським авторам: А.де Сент-Екзюпері, П. Кльоделю, Ф. Моріаку, Ж. Сюллівану, П. Мішону, М. Кундері, А. Макіну, Т. Манну. Конференція пройшла на високому науковому рівні, адже у ній взяли участь учені із престижних вузів Франції, Великобританії, Ірландії, Італії. Присутність на ній українців була досить активною і викликала зацікавлення не лише з наукової точки зору. Наші колеги жваво і щиро запитували нас щодо сучасного стану України після усім відомої “Помаранчевої революції”. Ми відчули себе справжніми європейцями. Символічно, що дана конференція відбувалася саме у Римі – “вічному місті”, в якому зосереджені найкращі зразки високого мистецтва, що прославили його та Італію на увесь світ. Нам

пощастило, крім наукового аспекту, відкрити для себе не лише Рим, а й Мілан, Віджевано і навіть частково Венецію і Неаполь.

Основною метою участі представників України в Асоціації є ознайомлення її членів, а через різні друковані органи (вісник “Інтервуа”, матеріали конференцій, а їх вийшло вже дев’ять) і ширшого загалу із здобутками української літератури, культури, історії. Крім того, участь у різноманітних заходах, організованих Асоціацією, збагачує і розширює наші знання, наші наукові пошуки, дозволяє глибше пізнати творчість та особистість як Ф. Моріака, так і інших письменників як Сходу, так і Заходу. Власне, участь у роботі Асоціації представників усієї Європи, зокрема України, відповідає основній меті Асоціації, яку професор з Ірландії П.Гормалі охарактеризував як “поширення духовності в межах усієї Європи – як на Сході, так і на Заході”.

Значно зблизила науковців також участь у різних пізнавальних подорожах по Франції, Бельгії, Польщі, Румунії, Україні. Таким чином, Асоціація намагається віднайти спільне європейське коріння в галузі культури, зокрема, літератури, що зробити нелегко, оскільки різні народи по-різному трактують початки європейської цивілізації. Однак безперечним є те, що ми не повинні замикатися у власному середовищі, – позитивним фактом є наші наукові дослідження, спрямовані на пошук вкладу різних культур у пізнання того європейського виміру людини, який називається гуманізмом. Зустрічі та обміни думками є, отже, засобом подолання певної геокультурної ізоляції та зближення представників різних європейських країн, що становить власне неповторність Асоціації, бо, як зауважив Т.С. Еліот: “Для здоров’я європейської культури слід дотримуватися двох умов: культура кожної країни має бути унікальною, й різні культури повинні усвідомлювати свої стосунки з іншими таким чином, щоб бути відкритими для взаємовпливів. І це гадаю, можливо, тому що існує спільний елемент у європейській культурі, взаємопов’язана історія мислення, почування й повождення, взаємообмін мистецькими творами та ідеями” [1, с.145].

ЛІТЕРАТУРА

1. Еліот Томас Стернз. Єдність європейської культури // Всесвіт, 2003, №1–2, С. 143–150.
2. L’ Association Européenne François Mauriac. Dix ans d’Histoire 1987 – 1997. Sarrebourg: Laser Informatique, 1997. – 103 p.

3. Marc-Mathieu Münch. Et demain? Une définition planétaire de l'art littéraire est possible! // Fin d'un millénaire. Rayonnement de la littérature comparée // Actes du Colloque organisé du 25 au 27 novembre 1999 par le Centre de Recherche en littérature comparée de l'Université Marc-Bloch. Strasbourg: Presses Universitaires, 2000.– Д. 27–32.

4. La rencontre des cultures dans la littérature européenne contemporaine. Sarrebourg: Laser Informatique, 2000. – 259 p.

5. Paul Valéry. Notre destin et les Lettres. // Regards sur le monde actuel. – P.: Gallimard “Bibliothèque de la Pléiade”, 1962, t. II.